

Rondom bakker Jan Geerts te Molenrij, de stamvader van één van de katholieke families Halsema

Richard Paping, achter-achterkleinzoon van Theodora Halsema (IVb.1.).

Inleiding: de Halsemaheerd en de oude Halsema's

Families stammen in rechtstreekse mannelijke lijn lang niet altijd af van de personen die eeuwen eerder dezelfde achternaam droegen. De redenen zijn onder meer dat mensen de achternaam van hun moeder, van een grootmoeder of van hun vrouw overnemen. Soms ook gaan ze zich noemen naar de boerderij waar ze op wonen. Voor het nageslacht van Jan Geerts, bakker te Kloosterburen, gelden beide redenen. De kinderen en latere nakomelingen van diens enige zoon Julle Jans zouden zich noemen naar de boerderij Groot-Halsum (in de zeventiende eeuw nog de Halsemaheerd geheten) waar Julle woonde. Diezelfde Julle Jans is in 1754 getrouwd met Elisabeth Freerks die zelf een dochter was van Catherina/Trijntje Scheltes Halsema. Dankzij dit huwelijk veranderde een familie van middenstanders rond het midden van de achttiende eeuw in een landbouwersgeslacht. Deze overgang bleek achteraf een zeer fortuinlijke stap. In de eerste helft van de achttiende eeuw stonden middenstanders en middelgrote boeren ongeveer op gelijke voet omdat het slecht ging met de Groninger landbouw, door de erg lage graanprijzen, de overstromingen en de veepestepidemieën. Echter in de tweede helft van de achttiende eeuw en de eerste helft van de negentiende eeuw neemt de welvaart van de Groninger boeren zo sterk toe, dat landbouwers rond 1850 qua status en rijkdom verre verheven zijn boven middenstanders als broodbakkers en ijzersmeden.

De boerderij de Halsemaheerd was al eeuwenlang familiebezit. Zeker is dat zestiende-eeuwse bewoners en eigenaren van de Halsemaheerd als Broerke Does tho Halsum (rond 1580), Jacob Halsema (rond 1550), Garbrant Halsema (rond 1520) en mogelijk ook Tyasse Halbetsema (1462) voorouders of anders nauwe verwanten waren van de Jacob Halsema en Catherina/Trijntje Halsema die eind zestiende eeuw de boerderij betrekken.¹ Het zijn Jacob Halsema en Catherina wier namen voorkomen op een oude balk gedateerd 13 december 1599, die hergebruikt is in de huidige boerderij Groot-Halsum.

Jemme, een dochter van Jacob Halsema en Catherina Halsema, trouwt rond 1615 met Rienje Tammes en vestigt zich op Rienje's ouderlijke boerderij in Zuurdijk (thans Pollux). Deze voormalige kloosterboerderij was eerder in gebruik bij zijn ouders Tamme Rienjes/Renkes en Anna Scheltes, en vóór hen rond 1590 bij zijn grootvader Renke Abels. De Hervorming grijpt op het Groningse platteland na de verovering van de stad Groningen door Willem Lodewijk van Nassau en de staatsgezinde troepen (*de Reductie*) snel om zich heen. Desondanks blijven Rienje Tammes en Jemme de katholieke godsdienst trouw. In 1647 verhuizen ze van Zuurdijk naar haar ouderlijke boerderij, de Halsemaheerd, in het katholieke bastion Kloosterburen, waarbij ze al spoedig ook een groot deel van de eigendom van de boerderij en het bijbehorende land (ongeveer 50 hectare) kopen van een verre verwant. Dit familielid Haike Halsema woonde in Loppersum. In de omgeving van die plaats zijn in de zeventiende eeuw ook andere Halsema's terechtgekomen. Rienje Tammes zelf noemt zich na het betrekken van de Halsemaheerd in vervolg veelal Rienje Tammes Halsema.

De jongste zoon Schelte Rienjes Halsema neemt rond 1666 het gebruik van de Halsemaheerd van zijn vader over. De eigendom van de boerderij komt in elk geval ten dele in handen van familie van hem. Door deze eigenaren wordt er eind zeventiende eeuw zo'n 30 jukken of 15 hectare aan de westkant van de Halsemaheerd afgesplitst en gevoegd bij de boerderij Dam. De eigenaren verwerven ook land direct ten oosten van de Halsemaheerd, waarop het boerderijtje van Jan Lammerts (bewoner 1662-

---

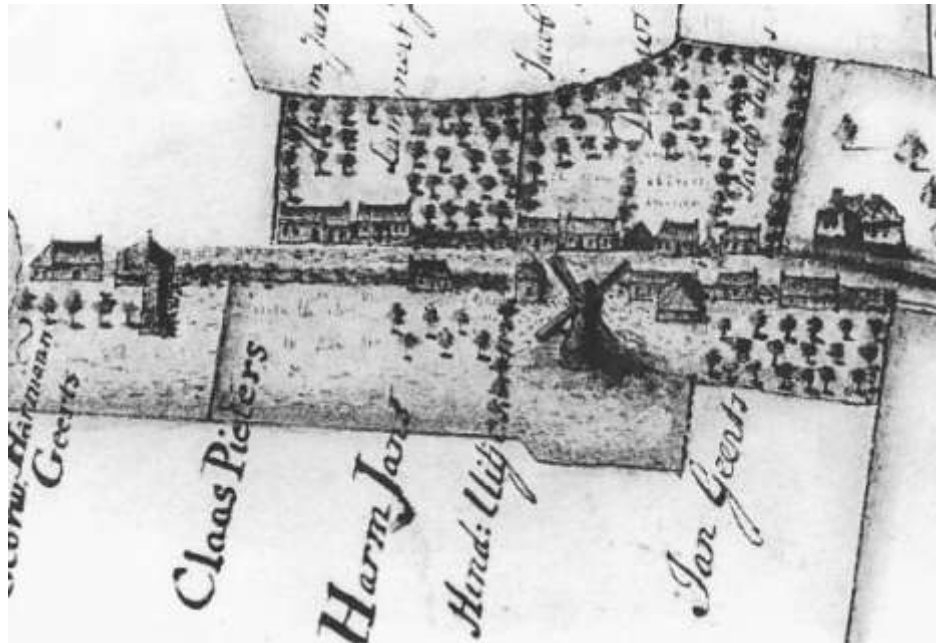
¹ Gert Schansker en Richard Paping zijn met een langlopend onderzoek bezig om de verbanden tussen alle Halsema's in de zestiende en zeventiende eeuw te ontrafelen. De hier vermelde inzichten over de oude Halsema's zijn dan ook mede te danken aan genoemde Gert Schansker.

1708) ligt, dat later in de volksmond Klein-Halsum genoemd wordt. De 14 jukken van dit boerderijtje worden na de Kerstvloed van 1717 gevoegd bij de Halsemaheerd. In de bronnen is overigens geen bewijs gevonden dat dit boerderijtje ooit door Halsema's bewoond werd.

Schelte Rienjes Halsema trouwde drie keer, waarbij eigenlijk alleen de naam van zijn tweede vrouw Grietje Balles bekend is.² Rond 1714 neemt een dochter van hem, Catherina/Trijntje Scheltes Halsema, de Halsemaheerd over. Deze dochter is getrouwd met Freerk Willems Boelens uit de aloude Boelens-familie op Feddemahuis onder Kloosterburen (thans Feddemaheerd).³ Het is hun dochter Elisabeth Freerks die in 1754 met Julle Jans (de zoon van Jan Geerts) huwt en wat toen Groot-Halsum heette overneemt. De Halsema's die afstammen van Jan Geerts hebben zo officieel dus wel degelijk een familielijntje terug naar de oude Halsema's.

De familie van Jan Geerts, bakker te Molenrij: zijn stiefvader

In januari 1725 duikt stamvader Jan Geerts voor het eerst op. Als vrijgezel koopt hij dan van Anna Catharina Hans Filips weduwe van Eling Hindriks te Kloosterburen haar woonhuis annex bakkerij met ook de inventaris van de bakkerij op grond van Tamme Scheltes Halsema, grondhuur vier gulden.⁴ Ene Popke Freerks treedt daarbij op als borg, op hem zullen we later nog terugkomen.⁵ In 1727 woont Jan Geerts volgens een oude kaart inderdaad in Molenrij onder Kloosterburen aan de zuidkant van de weg⁶ (zie kaart hieronder.) Bij zijn huwelijk met Aagtje Julles op 21 september van dat jaar 1727 claimt hij ook afkomstig te zijn van Kloosterburen. We weten niet geheel zeker of Jan Geerts ook echt in Kloosterburen geboren is, maar het zou best kunnen. De bronnen voor Kloosterburen in de jaren rond 1700, de tijd dat Jan Geerts vermoedelijk geboren is, zijn echter uiterst schaars. Zeker is dat zijn familie al enige jaren in het katholieke bastion van de provincie Groningen woonde.

² In de literatuur wordt abusievelijk een Trijntje Jans genoemd als zijn eerste vrouw, maar dat is gebaseerd op een verkeerde interpretatie van een bepaalde vermelding: GrA, Rechterlijke Archieven, inv.nr. 734-97 (30-5-1692). Gezien de vernoeming heette zijn eerste vrouw mogelijk Trijntje Jacobs, maar ze is tot nu toe nog niet in de bronnen aangetroffen.

³ J.M.B. Boelens en O.J. Nienhuis, *Boelens, een RK familie met een grote Bossche tak* (Bedum 2006).

⁴ Tamme Scheltes Halsema was een zoon van de genoemde Schelte Rienjes Halsema.

⁵ GrA, RK parochie Den Hoorn, inv.nr. 427.

⁶ M. Schroor, *De Atlas der Provinciëlanderijen van Groningen (1722-1736)* (Groningen 1996) 39-40.

De stiefvader van Jan Geerts stiefvader heet Jan Hijbels. Deze Jan Hijbels komt in februari 1722 voor wanneer hij van Trijntje Jacobs Halsema, de vrouw van Hindrik Heeres het geld van een verzegeling van 200 gulden terug wil hebben.⁷ Blijkbaar is dit op een grote provincieboerderij in Oldenklooster wonende echtpar in geldproblemen gekomen. Mogelijk spelen de zware lasten die op de boeren rusten in verband met de grote overstroming van kerstnacht 1717 hierbij een rol. Door de Kerstvloed spoelden alleen al in het kerspel Kloosterburen 47 huizen weg door het zeewater en 178 mensen verdronken (meer dan eenderde van het inwonertal). Van de zeedijk was niet veel meer over en boeren moesten fors meebetalen aan het herstel. Tot overmaat van ramp sterven in de twee maanden maart-april 1722 plotsklaps zowel Hindrik Heeres als Trijnje Jacobs Halsema kort na elkaar, en daarna ook nog één van hun kinderen. Direct begint schuldeiser Heere Tonnis drie koeien uit de boerderij te halen, Jan Hijbels protesteert daar in april 1722 als mede-schuldeiser tegen. Nog in november 1722 procederen Heere Tonnis en Jan Hijbels over het geld dat de verkoop van de goederen van Hindrik Heeres heeft opgebracht.⁸ Of er een relatie is tussen Jan Hijbels en Trijnje Jacobs Halsema blijft onduidelijk. Zij is in elk geval een dochter van Jacob Scheltes Halsema en Ide Luurts en was eerder gehuwd met Hindrik Klaasen.⁹ Na november 1722 vernemen we niets meer van Jan Hijbels, en hij zal vóór 1727 overleden zijn. Ongetwijfeld is hij de vader van de in 1740 gehuwde Hijbel Jans, een halfbroer van Jan Geerts.

De familie van Aagtje Julles, de vrouw van Jan Geerts

Bakker Jan Geerts haalde door zijn huwelijk met Aagtje Julles een redelijk goede partij binnen. Ze is de dochter van een middelgrote boer te Uithuizen. Deze boer Julle Wichers huurt zijn bedrijf, later de 'Boukemaheerd' genoemd naar een toenmalige bewoner, van de jonkerfamilie Alberda van Menkema, woonachtig op de Menkemaborg. Vader Julle Wichers komt (hoewel overleden) in 1730 nog voor in het taxatiecohier met een bedrag van 1 gulden en 10 stuivers.¹⁰ Hij behoort daarmee overigens zeker niet tot de allerrijkste boeren. Zijn broer Jan Wichers komt in dat jaar te Uithuizen voor met een iets hoger bedrag van 2 gulden. De familie van Aagtje Julles wordt blijkbaar als aanzienlijker gezien als die van Jan Geerts, want hun oudste en enige zoon Julle wordt naar haar vader genoemd. Opmerkelijk is wel dat Griete Sijwerts de moeder van Aagtje Julles in het geheel niet vernoemd wordt. De verklaring daarvoor is onduidelijk, gezien dat Jan Geerts en Aagtje Julles met drie dochters toch ruim voldoende kans hebben om haar naam te laten voortleven. Die dochters noemen ze achtereenvolgens Aagtje, Aaltje en Maria.

Aagtje Julles ouders Julle Wichers en Griete Sijwerts hebben de Boukemaheerd overgenomen van haar grootvader Wicher Siabbes. De vermoedelijke vader van Wicher Siabbes genaamd Siabbe Julles is al rond 1630 landbouwer te Uithuizermeeden op een middelgroot bedrijf. De ouders van Griete Sijwerts zijn kennelijk Siewert Sickes en Fenne Herteliefs te Uithuizen, die in 1662 in Usquert trouwen. Griete Sijwerts heeft een broer Sicke Sijwerts die smid is te Rasquert. Een dochter van de laatste, Fenje Sickes, wordt nog een keer gevraagd om doopgetuige te zijn van een kind van Jan Geerts en Aagtje Julles. Fenje Sickes is dus een volle nicht van Aagtje en vestigt zich na haar huwelijk in 1723 met Eisse Ariens ook in Kloosterburen. Aagtje Julles moeder Griete Sijwerts is al overleden in mei 1727, maar drie maanden na Aagtje's huwelijk sterft ook haar vader Julle Wichers in december 1727. Vervolgens overlijdt in februari 1728 haar ongehuwde zuster Scheltje Julles. Al in februari 1724 is haar enige bekende broer Sijwert Julles gestorven. Als gevolg van al die sterfgevallen leven er na februari 1728 nog maar twee zusters. Aagtje's zuster Fenje Julles neemt de ouderlijke boerderij over. Ze is rond 1728 gehuwd met Ties Elings, zoon van Eling Lamberts en Magdalena Thijs, boeren

⁷ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, inv.nr. 734-300, rechtdag Kloosterburen 16 februari 1722.

⁸ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, inv.nr. 734-300, rechtdag Kloosterburen, 27 april 1722, en 2 november 1722.

⁹ Jacob Scheltes Halsema was ook een zoon van genoemde Schelte Rienjes Halsema.

¹⁰ GrA, Statenarchief, inv.nr. 2217.

te Zandeweer.¹¹ De 'Boukemaheerd' blijft tot het begin van de negentiende eeuw in handen van de familie.

Martje Geerts, de zus van Jan Geerts, en haar zoon Cornelis Jans

Van Jan Geerts is bekend dat hij in elk geval één volle zuster heeft, genaamd Martje Geerts. In 1728 en 1729 is ze doopgetuige bij zijn oudste twee kinderen. De laatste keer op 30 oktober 1729 is ze vermoedelijk al ruim drie maanden zwanger. Zij trouwt vervolgens op 19 februari 1730 de oude weduwnaar Jan Cornelis, herbergier op Den Hoorn, die dan al 72 jaar oud is. Wat er precies voor verhaal achter dit huwelijk steekt is onduidelijk, maar Martje bevalt reeds anderhalve maand na het huwelijk op 1 april 1730 van een gezonde zoon Cornelis Jans. Gezien de vernoeming is Jan Cornelis vermoedelijk wel de vader. Jan Cornelis had overigens bij zijn eerste vrouw Bouke Eisses ook al een zoon Cornelis Jans met een talrijk nageslacht, maar deze Cornelis Jans was kort daarvoor overleden. Jan Cornelis en Martje Geerts zijn redelijk welgesteld, al betaalt hij slechts twee gulden in het taxatiecohier van 1730. Jan Cornelis schijnt onder meer eigenaar geweest te zijn van 15 1/8^e jukken in de boerderij het Blau Binnenhoes te Warfhuizen, 12 ½ jukken in de boerderij St. Hubertus te Den Hoorn, 6 jukken los land ten zuiden van Den Hoorn en 12 jukken te Kloosterburen bij Kleine Huisjes. Een deel van deze landerijen is afkomstig van zijn eerste vrouw Bouke Eisses (een dochter van Eisse Derks en Lijsbeth Luurts) en in 1730 al vererfd op de kinderen uit het eerste huwelijk.

Schetsmatige kaart van de huizen in Molenrij in de 18^e eeuw

Legenda:

1. De bakkerij eerst van Jan Geerts, later van Cornelis Jans
  2. De oude korenmolen van Jan Jans Roo, later Jan Julles (Halsema), vervolgens Albert Reinolts (Danhof) en Aagtje Julles (Halsema)
  3. Het molenhuis met de chercherhut
  4. Het arbeidershuisje van Cornelis Jans
  5. De winkel van Lammert Jans en Aagtje Julles (Halsema)
  6. De bakkerij eerst van Harm Jans Vliedorp, later van Hijbel Jans
  7. De boerderij eerst van Freerk Popkens, later van Hindrik Freerks en Aaltje Scheltes Halsema en vervolgens van Gaije Hindriks
- A: Weg richting Oldenklooster
 B: Weg richting Groot Halsum/Feddemahuis
 C: Weg richting Nijenklooster
 D: Molenrijgster Maar

¹¹ Voor de Boukemaheerd zie: T.B. Bierema e.a. *Boerderijen op het Hoogeland* (Bedum 2002): de beschrijving bevat nogal wat onjuistheden: Ties Elings kwam niet uit Kloosterburen, maar uit Uithuizen. Hij hertrouwde ook nooit met een Aaltje N en hij overleed in 1773 in plaats van 1790.

Cornelis Jans verliest al spoedig zijn bejaarde vader en ook zijn moeder lijkt niet heel oud te zijn geworden. Ze komt nog in september 1734 als doopgetuige voor, maar wordt daarna niet meer genoemd. Er worden voogden over de jongen aangesteld.¹² Als wees gaat Cornelis Jans in de leer als bakkersknecht. Het lijkt voor de hand te liggen dat hij het vak leerde bij zijn zo meteen te behandelen halve oom Hijbel Jans te Molenrij. Vrij snel na zijn huwelijk in 1754 slaagt Cornelis Jans er in de oude bakkerij van Jan Geerts aan de zuidkant van Molenrij aan te kopen van Hindrik Elings en Brechtje Goverts die vertrekken naar Visvliet in het Westerkwartier. Cornelis Jans huwt met een boerendochter Anje Jans, de dochter van Jan Ottes en Trijnje Jacobs, landbouwers ten oosten van Molenrij en de rechtstreekse voorouders van de familie Bos en Ten Oever.

Blijkbaar zag Cornelis Jans toch meer perspectieven in het boerenbedrijf, want al in 1761 verkoopt hij zijn bakkerij voor 1161 gulden en 10 stuivers.¹³ Het jaar ervoor hebben hij en zijn vrouw in het nabije Wierhuizen voor 937 gulden een niet al te grote boerderij met 32 juk met een bekleemhuur van 98 gulden gekocht.¹⁴ Een bedrag van 1.500 gulden hebben ze daarvoor geleend van haar ouders Jan Ottes en Trijnje Jacobs en haar oom Remge Ottes, vermoedelijk om ook vee en landbouwwerktuigen te kunnen betalen.¹⁵ Het echtpaar is echter weinig succesvol als boer en moet deze boerderij na een jaar of tien al weer verkopen. Cornelis Jans en Anje Jans zijn dan geheel verarmd en slijten hun verdere leven als arbeiders in Molenrij. De erfenis van 2.500 gulden van haar ouders uit 1774 en ook het van haar ongehuwde oom Remge Ottes geërfde geld (denkelijk minstens 1.000 gulden) verdwijnen in een bodemloze put.¹⁶ In Molenrij wonen Cornelis Jans en Anje Jans in een klein nieuw huisje aan de zuidkant van de weg. Eerst hebben ze dat nog in eigendom, maar in 1778 moeten ze zelfs dit huis verkopen aan dokter Franciscus LeCler voor het schamele bedrag van honderd gulden.¹⁷ Ze blijven er echter wel wonen en in 1830 woont hun zoon de timmerman Jan Cornelis Werkman er nog.

Hijbel Jans, halfbroer, en Frouke Jans, mogelijke halfzus van Jan Geerts

Jan Geerts halfbroer Hijbel Jans trouwt op 14 mei 1740 voor de RK priester van Den Hoorn met Loukje Jans van Obergum, een dochter van Jan Derks en Beertje Jacobs. Vermoedelijk heeft Hijbel het bakkersvak geleerd van zijn halfbroer Jan Geerts in Molenrij. Zou het kunnen dat hij na zijn huwelijk de weduwe van zijn halfbroer nog enige jaren geholpen heeft met de bakkerij in Molenrij? Misschien opent hij daarna zelf een bakkerij in het zeer nabije Oldenklooster, waar hij in 1747 in elk geval woont. In februari 1746 levert Hijbel Jans het brood voor de roomse armen.¹⁸ Rond 1750 verhuizen Hijbel Jans en zijn vrouw weer naar Molenrij, waar ze de andere bakkerij aan de noordkant van de weg overnemen. Ze laten zeven kinderen dopen in de jaren 1741-1755, waarbij Hijbel's halve schoonzus Aagtje Julles opmerkelijk genoeg geen enkele keer optreedt als getuige. Zijn de familieverhoudingen soms verstoord geraakt?

Hijbel Jans overlijdt rond 1755, waarna zijn weduwe in 1757 hertrouwt met ene Jannes Jans. In 1760 verkopen ze de bakkerij weer aan protestanten. Was Jannes Jans geen geoefende bakker, of konden ze de concurrentie met de andere bakkerij niet aan? Pikant detail is dat zoals gemeld Cornelis Jans, een neef van Hijbel Jans, juist in 1755 de bakkerij aan de zuidkant van de weg had overgenomen. In de periode 1755-1760 worden beide bakkerijen in Molenrij dus uitgebaat door katholieken; ongetwijfeld geen erg gelukkige situatie. In elk geval waren de beide dochters Aaltje Hijbels en Beertje Hijbels (en dus halve nichten van Jan Geerts) niet erg succesvol in hun leven. De oudste

¹² GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, inv.nr. 734-141, 22-1-1754: Gerrit Edes van Den Hoorn voormond en Willem Cornelis van Westerwijtwerd vreemde voogd: beiden waren gehuwd met halfzusters.

¹³ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, inv.nr. 734-329, fol 18, 6-4-1761.

¹⁴ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, inv.nr. 734-201, 26-4-1760.

¹⁵ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, inv.nr. 734-329, fol. 21, 6-4-1761.

¹⁶ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, inv.nr. 734-329, fol. 111, 4-6-1774.

¹⁷ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, inv.nr. 734-839, fol. 4v, 2-5-1778.

¹⁸ GrA, RK parochie Den Hoorn, inv.nr. 350 (10-2-1746).

dochter trouwde een ambachtsman en stierf kort daarna, de tweede dochter huwde twee keer een arbeider.

Opmerkelijke is in november 1730 de getuige bij de doop van Julle de enige zoon van Jan Geerts en Aagtje Julles. Die heet namelijk Vrouke Jans. Was Vrouke Jans soms ook een halfzuster van Jan Geerts? Deze Vrouke Jans speelde een rol in het sodomieproces tegen de zeer bejaarde glazenmaker Cornelis Boersema op Den Hoorn in 1730.¹⁹ Ze klapt daarbij uit de school over de gang van zaken binnen het katholieke schuilkerkje. Ze suggereert in haar verklaring dat Cornelis Boersema zich schuldig voelt en onwaardig is om vooraan in de kerk te zitten en dit zal zijn zaak geen goed gedaan hebben. Interessanter voor ons is echter dat ze op dat moment 19 jaar genoemd wordt en dus rond 1711 geboren is. Jammer genoeg biedt het leven van Vrouke Jans weinig informatie om een mogelijk familierelatie te bewijzen. Misschien was het leven in de Marne voor Vrouke niet meer zo aantrekkelijk na haar ongunstige getuigenverklaring tegen Cornelis Boersema, die verder in het proces door vrijwel de gehele katholieke gemeenschap werd gesteund. In elk geval verhuist Vrouke naar Groningen. Ze trouwt daar pas in 1744 met de weduwnaar Hindrik Camps (overleden in 1761). Samen hadden ze een bleekerij. Vrouke Jans treedt voor een tweede keer in het huwelijk in 1763 met de weduwnaar Jan Oostindier. Ze overlijdt in 1770 en haar tweede man in 1775. Haar enige overlevende dochter heet Aaltje, misschien naar haar moeder.

In 1763 worden in de stad Groningen voogden aangesteld over Vrouke's kinderen.²⁰ Deze voogden representeren zowel de kant van de vader als van de moeder. Opmerkelijk genoeg wordt voor Vrouke's kant Gaije Hindriks sibbevoogd over haar kinderen. Gaije Hindriks woont op de grote boerderij te Molenrij en was tevens veekoopman. Hij is de zoon en opvolger van Hindrik Freerks en Aaltje Scheltes Halsema, maar de vraag is hoe hij eigenlijk verwant is aan Vrouke Jans. Een erg nabije verwant kan hij nauwelijks geweest zijn. Enig bewijs voor een relatie van Gaije Hindriks of zijn vrouw Jantje Jannes (geboortig van Lellens) met Jan Geerts en Aagtje Julles is er niet. Het is al met al niet zeker dat Vrouke Jans een halfzus is van Jan Geerts. Je zou dan namelijk verwachten dat haar tantezegger en petekind Julle Jans in 1763 een meer voor de hand liggende kandidaat zou zijn, om sibbevoogd te worden over haar kinderen.

De positie van Jan Geerts en Aagtje Julles in Molenrij

Maar hoe ging het nu met Jan Geerts zelf? Als bakker vervult hij een belangrijke rol in de dorpseconomie. Op het Groninger platteland bakten de mensen hun brood niet zelf, maar kochten ze het bij de plaatselijke bakker.²¹ In de achttiende eeuw eet men voornamelijk roggebrood, welke verkocht wordt in grote hompen van 2 of 4 kilo. Roggebrood is het belangrijkste voedsel in die tijd. Aardappelen zijn nog een zeldzaamheid (al zou dat in de tweede helft van de achttiende eeuw snel veranderen), maar gort voor karnemelkse pap speelt al wel een belangrijke rol. Bollen en dergelijke van tarwemeel worden maar zelden gegeten en dan alleen door het rijkere deel van de bevolking bij feestdagen. Ook kan het zijn dat Jan Geerts veekoeken gebakken heeft voor de lokale boeren. Mogelijk hebben Jan Geerts of Aagtje Julles er nog een kleine winkel of tapperij bij gehad, wat niet ongebruikelijk is geweest voor bakkers op het Groninger platteland. Omdat zowel in Oldenklooster als in het nabije Wierhuizen geen bakkerij was, zullen ze ook daar hun brood verkocht hebben. De noodzakelijke rogge wordt voor een deel ter plaatste verbouwd, maar zal voor een deel ook ingevoerd zijn van buiten de Groninger kleigebieden. Het is zeker dat er al aan het eind van de zestiende eeuw in elk geval één bakkerij stond in Molenrij. Rond 1650 zijn er tenminste twee bakkerijen. Één van die bakkerijen wordt lang uitgebaat door de voorouders van de bekende katholieke Groninger familie Bos, namelijk de bakkers Otte Sickes rond 1650, zijn zoon Remt Ottes rond 1685, en ook diens zoon Otte Rempts, die in 1696 echter het bakkersvak voor een

¹⁹ R. Paping, 'Sodomie in de Marne (1730)', *Stad en Lande* (2010).

²⁰ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven inv.nr. III hh (12-4-1763).

²¹ R. Paping, *Voor een handvol stuivers. Werken, verdienen en besteden: de levensstandaard van boeren, arbeiders en middenstanders op de groninger klei, 1770-1860* (Groningen 1995) 85-87, 244-249.

provincieboerderij inwisselt. De Halsema's zijn dus niet de enige gegoede boerenfamilie met bakkers als rechtstreekse voorouders.

In 1730 wordt bakker Jan Geerts voor 1 gulden in het taxatiecohier aangeslagen, de laagste aanslag mogelijk. Dat lijkt weinig, maar gezien het aantal aanslagen hoeft mogelijk ongeveer de helft van de gezinnen in het geheel geen belasting te betalen. Concurrent bakker Harm Jans Vliedorp, die woonde aan de noordkant van de weg, wordt ook voor één gulden aangeslagen. De andere neringdoenden te Molenrij die moeten betalen zijn glazenmaker Lammert Jans en kuiper Jacob Uges met ieder anderhalve gulden en smid Klaas Roelfs twee gulden. De rijkste middenstander was korenmolenaar Hindrik Uitjes die voor zes gulden wordt aangeslagen. De boeren woonachtig in en rond Molenrij betalen ook hoge bedragen: Hindrik Freerks (de vader van Gaije Hindriks) moet zes gulden betalen, boer Jacob Ottens op Ubbemaheerd drie gulden, zijn moeder, de weduwe van Otte Rempts op de ten oosten van Molenrij gelegen boerderij vier gulden en Derk Jacobs op de wat ten westen gelegen boerderij vijf gulden. Al met al behoort Jan Geerts tot de lagere middenklasse.

Schetsmatige kaart van het land van Groot Halsum en van Jan Geerts in de 18^e eeuw
Legenda:

- A. De 70 (of ook wel 79,5) juk van Groot Halsum.
- B. De 30 juk van Groot Halsum afgesplitst naar boerderij Dam.
- C. De 14 juk eerder behorend bij 'Klein Halsum'.
- D. De 9 juk gekocht door Jan Geerts, later van Jan Julles.
- E. De tweede 9 juk van Jan Julles.
- F. De 3 juk gekocht door Jan Jans Roo.

Toch doet Jan Geerts het financieel gezien niet slechts in deze tijd. Sterker nog, hij slaagt er in om tussen 1730 en 1737 de eigendom van een groot stuk land van 9 jukken aan te kopen, die eerder van Aaltje Willems weduwe Cornelis Redmers te Westerwijtwerd was. Dit land ligt ten noorden van Molenrij langs de kant van de weg richting wat nu Kleine Huisjes is. Denkelijk is dit land oorspronkelijk eigendom geweest van de familie Boelens op Feddemahuis, waartoe ook genoemde Aaltje Willems behoort. Rond 1730 is het nog in gebruik bij Klaas Pieters Keur, tapper en herbergier te Molenrij. Het land is gelegen in een lange strook aan de oostkant van de weg van Molenrij richting Kleine Huisjes. Waarschijnlijk houdt Jan Geerts er enkele koeien. Verscheidene wat vermogendere ambachtslieden hadden in die tijd een klein boerenbedrijfje naast hun belangrijkste broodwinning. Na 1737 wordt Jan Geerts niet meer genoemd in de bronnen, zijn precieze overlijdensdatum is onbekend, maar hij is vóór juni 1743 overleden.²²

²² GrA, RK parochie Den Hoorn, inv.nr. 350 (9-6-1743)

Aagtje Julles, weduwe van Jan Geerts, hertrouwt met molenaar Jan Jans Roo

In mei 1744 treedt weduwe Aagtje Julles opnieuw in het huwelijk met Jan Jans Roo. Hij wordt bij zijn huwelijk genoemd als komende van Warfhuizen. Bij haar staat vermeldt dat het haar tweede huwelijk is, bij hem echter niet. Waarschijnlijk is Jan Jans Roo niet geboren in Warfhuizen, maar daar alleen woonachtig op het moment van zijn huwelijk. Van zijn familie is jammer genoeg niets bekend, misschien kwam hij uit Duitsland. Jan Roo en Aagtje Julles nemen rond de tijd van hun huwelijk in 1744 de koren- of roggemolen van Molenrij over van Hindrik Uitjes die verhuist naar een boerderij te Westerklooster. We zagen al dat molenaar Hindrik Uitjes rond 1730 één van de rijkste mensen van Molenrij was, en het verwerven van de molen is ongetwijfeld een verdere stap vooruit geweest voor Aagtje Julles. De aankoop kan echter ook heel wel iets te maken hebben met een gebrek aan ervaring als broodbakker van de nieuwbakken echtgenoot van Aagtje Julles.

Aagtje hoeft niet ver te verhuizen, want ze woonde vrijwel naast de molen van Molenrij. Op die molen wordt de rogge gemalen die in de bakkerij gebruikt wordt. Daarnaast wordt er soms ook veevoer, en een weinig tarwe gemalen. De molen in Molenrij was blijkens de afbeelding uit 1727 toen denkkelijk al een bovenkruier. Dit grotere en duurdere molentype vervangt in de achttiende eeuw steeds meer de traditionele standerdmolen. De oude bakkerij wordt overigens in 1744 onmiddellijk overgenomen door Hindrik Elings en Brechtje Goverts die overkwamen uit Friesland. Opmerkelijk is dat Jan Geerts de bakkerij eerder in 1725 juist van de ouders van Hendrik Elings had gekocht. Had Hindrik Elings in Friesland soms heimwee gekregen naar Kloosterburen?

Afbeelding van Molenrij rond 1905. Vermoedelijk is de molen rechts vroeger van Jan Roo en later van Jan Julles. Het gebouw links is denkkelijk vroeger de bakkerij van Hijbel Jans geweest (thans B&B de Sokkeraai).

Op 16 mei 1746 koopt Aagtje Julles samen met haar tweede man Jan Jans Roo de eigendom van nog eens 2 ½ juk land voor 243 gulden en 3 stuivers.²³ Dit land, later ook wel 3 juk genoemd, ligt een stuk ten zuiden van Molenrij aan het Molenrijgster Maar. Eerder is dit land lang eigendom van ene Cornelis Jans. Zijn in de stad Groningen wonende dochter Antje of Annechien Cornelis verkocht het echter samen met haar derde man Hindrik Sijmens. Ergens tussen 1767 en 1783 komt dit stukje land trouwens in handen van Jan Jans en Martje Cornelis, ook al bakkers in Molenrij en wonende in de oude bakkerij van Jan Geerts. Misschien is één van beiden de erfgenaam van Jan Jans Roo, van wier

²³ GrA, RK parochie Den Hoorn, inv.nr. 437.

afkomst we immers niets weten. Jan en Martje verkopen in 1783 het recht van beklemming (huur) van dit land weer aan de plaatselijke smid Rijpke Allerts.

Jan Roo wordt in 1756 voormond over de kinderen van Willem Freerks en Trijnje Drewes, samen met zijn stiefzoon Julle Jans als sibbevoogd en aangetrouwde oom en Rense Eelkes als vreemde voogd en buurman.²⁴ De moeder van Jan Roo's vrouw Aagtje Julles was immers Griete Sijwerts, die denkkelijk een zuster was van Drewes Sijwerts de vader van Trijnje Drewes. Jan Roo was daarmee een aangetrouwde neef van de overleden moeder van de kinderen. Overigens zweert Jan Jans Roo in 1765 ook aan als voormond over Sijtse Harms, het zoontje van Aagtje Sijtses bij de volledig verarmde arbeider Harm Roelfs te Westerklooster. Onduidelijk is of er ook een familierelatie met deze Harm Roelfs bestaat.²⁵

In 1782 blijkt Aagtje Julles te zijn overleden. Er is dan sprake van de boedel van Aagtje Julles, een betiteling die suggereert dat er nog andere erfgenamen waren dan haar zoon Julle Jans. Konden de erfgenamen van haar man Jan Jans Roo ook nog rechten gelden? In elk geval is in september 1782 Julle Jans wel eigenaar van de roggemolen. Die schenkt hij samen met de beklemming van de reeds genoemde 9 jukken land (huur 30 ½ gulden aan de boedel van Aagtje Julles) en nog de beklemming van 9 jukken voormalig provinciaal land (ook huur 30 ½ gulden aan jonker Alberda van Dijksterhuis), die hij zelf verworven heeft tussen 1772 en 1782 als "vrije donatie en stuur" oftewel als "bruidschat" aan zijn zoon Jan Julles. Jan Julles was net twee maanden daarvoor in het huwelijk getreden met Aagtje Harms.²⁶ Jan en Aagtje zouden nog tot begin 1789 korenmolenaar blijven in Molenrij, waarna zij een redelijk grote boerderij te Nijenklooster betrekken.

Speculaties over de ouders van Jan Geerts

Laten we terug gaan naar stamvader Jan Geerts. We kennen al met al zijn ouders niet. Echter op grond van de voorgaande gegevens kunnen we wel een enigszins speculatieve gooi naar hun namen doen. Gezien de voornamen van de dochters van Jan Geerts en zijn halfbroer Hijbel Jans heette hun moeder Aaltje. De enige overlevende dochter van zijn mogelijke zuster Vrouke Jans bij Hindrik Camps, heette Allegonda Camps, oftewel eveneens Aaltje.

Opmerkelijk is dat Popke Freerks in 1725 optreedt als borg voor de ongehuwde Jan Geerts. Was er soms een familierelatie? Popke Freerks huwt pas in 1726 en hij is een zoon van Freerk Popkes en Sara Klaasen. De mogelijke halfzus van Jan Geerts genaamd Vrouke Jans heeft in 1763 in Groningen als sibbevoogd Gaije Hindriks, veekoopman en landbouwer te Kloosterburen, een zoon van Hindrik Freerks en Aaltje Scheltes Halsema, en een kleinzoon van dezelfde Freerk Popkes en Sara Klaasen. Deze Freerk Popkes is eerst kuiper en later landbouwer te Molenrij op de grote boerderij aldaar. Hij is een zoon van Popke Rinnes en Geertje Freerks en zijn verwanten zijn allemaal bekend. Sara Klaasen is echter nogal een raadsel.

We weten dat Sara Klaasen al in 1709 overleden is, er is dan sprake van Freerk Ubbes als voormond over de minderjarige kinderen van Freerk Popkes en wijlen Sara Klaasen. Mogelijk zijn de voogden aangesteld in verband met het overlijden van de grootvader. Deze ons onbekende grootvader zou in 1709 nog 5 ¼ juk van pastor Dalhofs weduwe gekocht hebben. Grootvader laat een legaat na aan zijn oomzegger Imke Pieters. Jammer genoeg weten we ook niet meer van deze Imke Pieters dan dat ze als weduwe van Pieter Hindriks in 1724 te Eenrum huwt met weduwnaar Jelis Jans, landbouwer te Eenrum. Waarschijnlijk zijn de voogden aangesteld omdat de kinderen van Sara Klaasen rechtstreeks geërfd hebben van deze grootvader. De voormond is Freerk Ubbes, gehuwd met Grietje Isebrants en wonende te Kruisstee onder Usquert.²⁷ Hij is een zoon van Ubbe Jelmers en Trijntje Jans te Usquert

²⁴ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, inv.nr. 734-839, 30-4-1763; 1-3-1766; 14-8-1769; 18-9-1773.

²⁵ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, inv.nr. 734-839, 2-11-1765.

²⁶ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, 734-329, fol. 165, 14-9-1782. Zie ook 734-330, fol. 30v, 13-6-1772.

²⁷ Zie GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, 734-199, 12-2-1714.

en zij is een dochter van Isebrant Jans en Grietje Heeres te Rottum. De familierelatie van Freerk Ubbes met Sara Klaasen blijft vooralsnog onduidelijk.

Freerk Popkes nam in oktober 1693 provinciaal land over gelegen ten westen van Bokum, welke beklemd was onder de van kuiper Peter Heinens gekochte behuizing.²⁸ Freerk Popkes is zelf in eerste instantie ook kuiper. In december 1694 wordt hij door Hibbe Folkerts op Ubbemaheerd gevraagd aan te zweren als voormond over de drie onmondige kinderen van zijn zo juist gehuwde vrouw Martien Cornelis bij wijlen Jan Jans. De doopsgezinde Cornelis Simons is sibbevoogd tijdens de scheiding, en Otte Rempts is vreemde voogd. Jan Jans is denkkelijk een zoon van Jan Rikkerts te Kloosterburen, zijn familierelatie met Freerk Popkes is onbekend.

Een familierelatie van Sara Klaasen met Jan Geerts moet lopen via zijn moeder, gezien ook dat Gaije Hindriks als sibbevoogd optreedt bij zijn mogelijke halfzuster. Het lijkt niet onmogelijk dat Jan Geerts moeder een zus was van Sara Klaasen, ze zou dan Aaltje Klaasen geheten hebben. Er is nog één miniem aanwijzinkje om deze hypothese te ondersteunen. Op 28 november 1728 huwt een katholieke Klaas Geerts van Kloosterburen met Trinje Klaasen. Ze krijgen vier kinderen met als namen Geert, Jan, Geert en Aafke, waarvan de laatste in januari 1737 geboren wordt te Oldenklooster. Deze Klaas Geerts zou een broer van Jan Geerts kunnen zijn. De namen van de doopgetuigen geven voor deze hypothese trouwens geen aanleiding: Geeske IJlles, Catherina Geerts, Trinje Scheltes Halsema (gehuwd met Freerk Willems, landbouwer op de Halsemaheerd) en Grietje Tewes (gehuwd met Thomas Tonnis, landbouwer te Oldenklooster). Klaas Geerts weduwe woont in 1740 in een huis bij Dam, waarvan het heem eigendom is van de jonkers Tjarda van Starckenborgh. Gezien de plaats van zijn huis is Klaas Geerts waarschijnlijk een boerenarbeider.²⁹ Als de moeder van Jan Geerts inderdaad Aaltje Klaasen heette dan lijkt het voor de hand te liggen dat zijn vader Geert Jans heette, ervan uitgaande dat Jan naar zijn grootvader vernoemd is. Misschien waren de namen van de stamouders van deze familie Halsema dus Geert Jans en Aaltje Klaasen. Een dergelijk echtpaar is echter jammer genoeg tot nu toe nog niet in de bronnen aangetroffen.

---

²⁸ GrA, Oud-Rechterlijke Archieven, 734-97, 27-10-1693; 11-12-1694; 8-4-1695.

²⁹ GrA, Archief Tjarda van Starckenborgh, inv. nr. 32-2 en inv.nr. 50.